

# DRIEPAS

*Jaargang 9, nummer 1, april 1992*

**HISTORISCHE KRING DUIVEN, GROESSEN, LOO**

## COLOFON

De DRIEPAS is het verenigingsblad van de Historische Kring Duiven Groessen-Loo. Het verschijnt drie tot vier keer per jaar. Artikelen mogen alleen overgenomen worden na schriftelijke toestemming van de auteur en met bronvermelding.

Abonnementsprijs f. 10,--, voor postabonnees f. 15,00 per jaar, bij vooruitbetaling te voldoen op onderstaande bank- of girorekening. Voor leden van de Historische Kring gratis. Losse nummers f. 4,00.

Het lidmaatschap van de Historische Kring bedraagt per jaar f 22,50, buiten de Gemeente Duiven f 27,50 (wegens postbezorging), over te maken op postgiro 49 23 697 of Rabobank rekeningnummer 31.54.07.484 t.n.v. de Historische Kring Duiven Groessen Loo te Duiven.

### Secretariaat:

A.Th.J. Boss  
van Dorth tot Medlertsraat 5  
6921 AT D U I V E N

### Redactie DRIEPAS:

W.F.W.M. van Heugten, Duiven  
Th.M.J. Jonker, Loo

### Redactieadres:

zie secretariaat Historische Kring

ISSN: 0921-5549

### Bij de omslag:

De windwijzer van havezathe de Ploen  
met de wapens van de geslachten  
Van Hertenfel en Van Bommel.

## GEBEURTENISSEN IN 'T LOOSE KERKDORP

In Loo heeft vroeger een kapel gestaan, welke voor de Hervorming (en feitelijk ook na de Hervorming) behoorde aan de kerk van Angeren aan de andere zijde van de Rijn in de Betuwe gelegen. Zoiets wijst er op, dat de rivier vroeger een vertakking heeft gehad, die misschien belangrijker was dan tegenwoordig de hoofdstroom, en die om het dorpje Loo heeft gelopen.

Dan mogen we dus aannemen dat ooit, tijdens de kerstening van deze streken, het gebied waarop thans Loo is gelegen aan de andere zijde van de hoofdstroom lag, zodat het geheel met wat nu de Betuwe heet was verbonden.

't Loo vormde oorspronkelijk een buurtschap met een nederzetting Angeroyen, die gelegen was op een waard aan de Rijn, gevormd door de hoofdstroom van deze rivier en een strang, die er zich beneden deze plaats weer mee verenigde. De „gemeyne nabuyren” van deze gemeenschap woonden zowel op deze waard als op de vaste oever: Ingenloe, d.w.z. in 't Loo.

De gemeenschappelijke weiden in de uiterwaarden langs de Rijn werden „Angeroyensche oder Lohesche gemeynde” genoemd. De akkergronden vinden we evenzo aangeduid als „Angeroyensche oder Lohesche Velt”, het huidige Looveld. En de kapel heette „Angeroyensche oder Lohesche Capel”.

De naam Angeroyen betekent zoveel als aan de Angerense waterkant. Die naam is stellig niet gegeven aan een plek, die op de Liemerse Rijnsoever lag. Nog is daar de naam van het goed Rijnegge, d.i. een reep land aan de Rijn, ten oosten van het dorp Loo. Heel waarschijnlijk is het grenswater tussen 't Loo en Westervoort, de Lee, een overblijfsel van deze oude Rijnloop.

In de veertiende eeuw werd Angeroyen tot de Liemers gerekend, zodat het toen ten oosten van de Rijn moet hebben gelegen.

Verschillende der „gemeyne nabuyren” waren omtrent 1400 in „Ingeloe” gevestigd. In de zeventiende eeuw was op de waard het adellijke huis „Angeroyen” nog aanwezig. In 1657 werd het restant van het toen al niet meer bewoonde herenhuis met de bijgelegen boerderij verkocht en de ruïne zal toen al gauw verdwenen zijn.

In het bovenstaande hebben we de historische verklaring van het feit, dat 't Loo tot de parochie Angeren behoorde. Angeroyen was een deel van dit

kerspel, hetgeen tot gevolg had, dat alles wat tot de buurtschap behoorde, zoals Ingenloe, onder dit kerspel ressorteerde. We moeten hierbij niet aan de huidige parochie 't Loo denken, waarbij nu de Hoesselarij is inbegrepen. Deze buurtschap behoorde van oudsher bij Groessen en is pas in de negentiende eeuw hiervan afgescheiden en bij Loo gevoegd; 't Loo omvatte voordien slechts de Loostraat met het Looveld.

Bij de Angeroyense kapel gaat het om een klein godshuis in 't Loo. Het was waarschijnlijk een stichting der „gemeyne nabuyren“, d.w.z. van de buurtschap. Aan de leden van deze gemeenschap kwam het recht toe de vicarie St. Antonius Abt te vergeven, d.w.z. te bepalen wie op hun kosten de diensten in de kerk verzorgde. Niemand buiten hen kon aanspraak op dit recht maken. Echter, de pastoor van Angeren heeft wel altijd het recht gehad om op de vier hoogfeesten, Kerstmis, Pasen, Pinksteren en Mariaten-Hemelopneming, de dienst in de kapel te doen. Verder had hij geen rechten.

De „Loo nabuyren“ hadden tegenover de pastoor van Angeren geen andere verplichtingen dan hem „sinen dienst“ te laten doen, „als van olderplichtig was“.

Het feit, dat de pastoor het recht had in de kapel van 't Loo op de hoge feestdagen dienst te doen, wijst er op dat de kerk van Angeren als moederkerk gold. Het is waarschijnlijk zo, dat oorspronkelijk op de Angeroyense waard een kapelletje heeft gestaan, dat later vervangen is door dat van 't Loo. De eerste kapel was een bij-kerkje van Angeren geweest, zodat de tweede, die er voor in de plaats kwam, eveneens als zodanig werd beschouwd.

De keuze tussen katholiek en gereformeerd Christendom, waarvoor ook de bevolking in de Liemers in de zestiende en zeventiende eeuw werd geplaatst, zou zich eigenlijk voltrokken moeten hebben in de persoonlijke en intieme sfeer van het eigen geweten.

In de Liemers had het Protestantisme al vroeg, in de tweede helft van de zestiende eeuw, min of meer spontaan kleine kernen gevormd. Zo toonde de Abdis van het Stift Hoog Elten, Magdalena, gravin von Wierd und Iselstein (gestorven in 1567) een voorliefde voor het protestantisme. In het Ambt Liemers was ook in het stadje Zevenaar een kleine protestante kern. Van 1581 tot 1584 wordt er zelfs een vaste predikant vermeld, Paschasius Aquensis. En ook de Zevenaarse pastoor Willem The Laer gewaagt van de aanwezigheid van protestanten in zijn stad.

Op dit fundament bouwde het protestantiseringsproces voort. Toch is het

eindresultaat gering geweest, veel minder dan in tal van andere streken. De re-katholisering is hier een groot succes geworden.

Op de tweede Paasdag van het jaar 1618 kwam onverwachts de predikant en de koster van Angeren in 't Loo. Zij vonden de kapeldeur open en gingen naar binnen om een kerkdienst te houden. Deze voorgenomen dienst bleek zinloos, omdat er geen toehoorders uit 't Loo kwamen opdagen. De predikant van Angeren hield immers geen kerkdienst op een van de vier hoogtijdagen, zoals volgens oude gewoonte door de pastoor werd gedaan. Vandaar de afwezigheid van het kerkvolk.

De predikant van Angeren zal waarschijnlijk in de archieven van zijn parochiekerk hebben ontdekt, of door mensen die het wisten daarover zijn ingelicht, dat de pastoor van Angeren zekere rechten op de „Angeroyensche oder Lohese Capelle" kon doen gelden. Hij beschouwde zich als de wettige opvolger van de vroegere pastoors.

Daarover moeten we geenszins verwonderd zijn. Van gereformeerde zijde ging men uit van de gedachte, dat de Kerk dezelfde was gebleven, alleen in Haar leer en praktijken gezuiverd was van alle dwalingen en misbruiken die er in de loop der eeuwen waren ingeslopen. Leer en praktijk van de Gereformeerde Kerk waren - zo stelde men - die van de oorspronkelijke Kerk. De Kerk van Rome was daarvan afgeweken.

Bij de gang naar Loo in 1618 van de Angerense predikant kan mogelijk ook van enige concurrentie of naijver sprake zijn. In die tijd zat in Groessen namelijk een andere predikant, Leonardus Artopacus.

Vanaf 1611, zo weten we uit de kerkgeschiedenis van Zevenaar, dateren de pogingen om aldaar een gereformeerde gemeente te vestigen. Dit had tot ernstige onlusten geleid. De Kleefse regering - hoewel overwegend protestants - was er echter op uit onrust inzake religie te vermijden, en nam een gematigde houding aan. De Keurvorst van Brandenburg wenste de in meerderheid roomsgezinde bevolking in geen geval tegen zich in het harnas te jagen. Hij streefde naar een toestand van godsdienstvrede. De bijeenkomsten der gereformeerden van Zevenaar en Liemers zullen daarom minder demonstratief buiten de stad gehouden zijn, op het huis „De Beerenklau" te Groessen bij Jonker Frederik Cloeck. Deze kende als collator [1] de inkomsten van enige vicarieën aldaar aan de gereformeerde gemeente toe.

In het jaar 1681 en kort erna heeft de predikant van Huissen, Absolon genaamd, verschillende keren in de Loose kapel dienst gedaan. Hij bracht een aantal van zijn gemeenteleden mee, terwijl er ook van Zevenaar waren

gekomen „om haeren hoep te verstercken". Toen die van 't Loo zich tegen deze diensten verzetten door de kapel gesloten te houden, is men nog eenmaal op het kerkhof samengekomen. Dat niet met geweld de toegang tot de kapel wordt geforceerd, wijst er wel op dat de zaken niet tot het uiterste werden gedreven.

Zoals elders was de Loose vicarie in de handen van de gereformeerden geraakt. Na 1600 was daardoor geen vicaris en evenmin een pastoor aan de Loose kapel verbonden.

Evenals in Duiven en Groessen was in 't Loo de pastoorsbenoeming vanouds het recht van de wereldlijke overheid, indertijd de keurvorst van Brandenburg en koning van Pruisen. Daarom komt de Drost van de Liemers, Alter Knippink, persoonlijk naar 't Loo om de „gemeyne nabuyren" te bewegen Leonardus Artopacus als pastoor van de kapel te accepteren. Als hem dat zou lukken, zou eindelijk een pastoorsplaats in de Liemers door een dominee zijn ingenomen. Maar de parochianen van 't Loo gingen er niet op in. De tijd was voorbij, dat men een gereformeerde predikant als pastoor kon aandienen, alsof het slechts een verandering in kerkpraktijk gold van een en dezelfde Kerk. Die gedachte was overleefd.

Omstreeks 1650 vestigt zich hier een priester, mede voor de parochianen in de Heerlijkheid Westervoort, en sedertdien is er steeds dienst gehouden in de kapel. Op 26 juni 1808 deed koning Lodewijk Napoleon op doorreis 't Loo aan. Op een vraag van Zijne Majesteit aan pastoor Reinirus Peters verzocht de pastoor om de Loose parochie de revenuën (inkomsten) terug te geven, die sedert 1613 jaarlijks aan de dominee van Angeren werden afgedragen. Het ging om een bedrag van ongeveer 100 ducaten [2].

Op 18 oktober 1859 kwam er een brief ter tafel bij de Kerkeraad van de Hervormde Gemeente Zevenaar en de Liemers. De Hervormde Gemeente van Angeren had in een schrijven aan het Klassikaal Bestuur te Zutphen gevraagd om de Hervormde Kerkeraad te Zevenaar te bewegen hun gemeenteleden in 't Loo kerkelijk af te staan aan de gemeente te Angeren. In oude acten had men in Angeren ontdekt, dat in de zeventiende eeuw de gemeente van 't Loo met Angeren verenigd was.

De Kerkeraad van Zevenaar wees deze aanspraak van de hand en berichtte aan het Klassikaal Bestuur:

1. De Hervormde Gemeente van Zevenaar bestaat uit Zevenaar en de Liemers.
2. Volgens het oudste voorhanden zijnde actenboek van de Kerke-

- raad was deze Gemeente sinds 1686 op dezelfde wijze samengesteld.
3. Zij ressorteerde vroeger als zodanig onder de Klassis van Kleef en sedert 1808 onder het Klassikale ressort van Zutphen.
  4. Binnen de grenzen van de Liemers is ook het dorp 't Loo gelegen, zodat de Hervormden aldaar niet alleen een deel van deze Gemeente uitmaken, maar mede in de doop- en ledenregister sinds de zeventiende eeuw tot deze gemeente behoorden. Er is dus geen sprake van een ingeslopen misbruik, als zou 't Loo van Angeren zijn gescheiden en bij Zevenaar gevoegd.

Het verzoek kan zijn grond hebben in het feit, dat enige goedwillende leden der Hervormde Kerk te Loo, ten tijde van koning Lodewijk Napoleon, zich in Angeren hadden laten inschrijven om te voorkomen dat de kleine gemeente van Angeren werd opgeheven of van haar goederen werd beroofd.

De Zevenaarse Kerkeraad voerde verder aan, dat in het jaar 1692 Angeren en 't Loo niet meer de naam van „Angerlo" (= Angeroyen) had, en verwees daarbij naar het werk van „Von Schlichtenhorst, Gelderse Geschiedenissen" [3], uitgegeven te Arnhem in 1654, waarin de namen Angeren en Loo afzonderlijk voorkomen.

Bij een hereniging zou Angeren niet veel haat hebben, stelden zij. Het aantal leden in 't Loo bedraagt slechts 9 zielen en geen 30, zoals werd gesuggereerd, en daarvan is maar één persoon geschikt om zitting te nemen in de Kerkeraad.

Bovendien zal voor velen de kerkweg over de rivier naar Angeren in de winter bezwaarlijk zijn.

Er zijn ongetwijfeld wel andere factoren en omstandigheden geweest, die mee het lot hebben bepaald, bijzonder van plaatselijke aard, die ons wel nimmer bekend zullen worden. Doch hetgeen ons door de gegevens die wij bezitten, wel bekend is, toont genoegzaam aan hoe gecompliceerd het proces in de kerkverhoudingen moet zijn geweest.

Th.J.G. Goossen, Zevenaar.

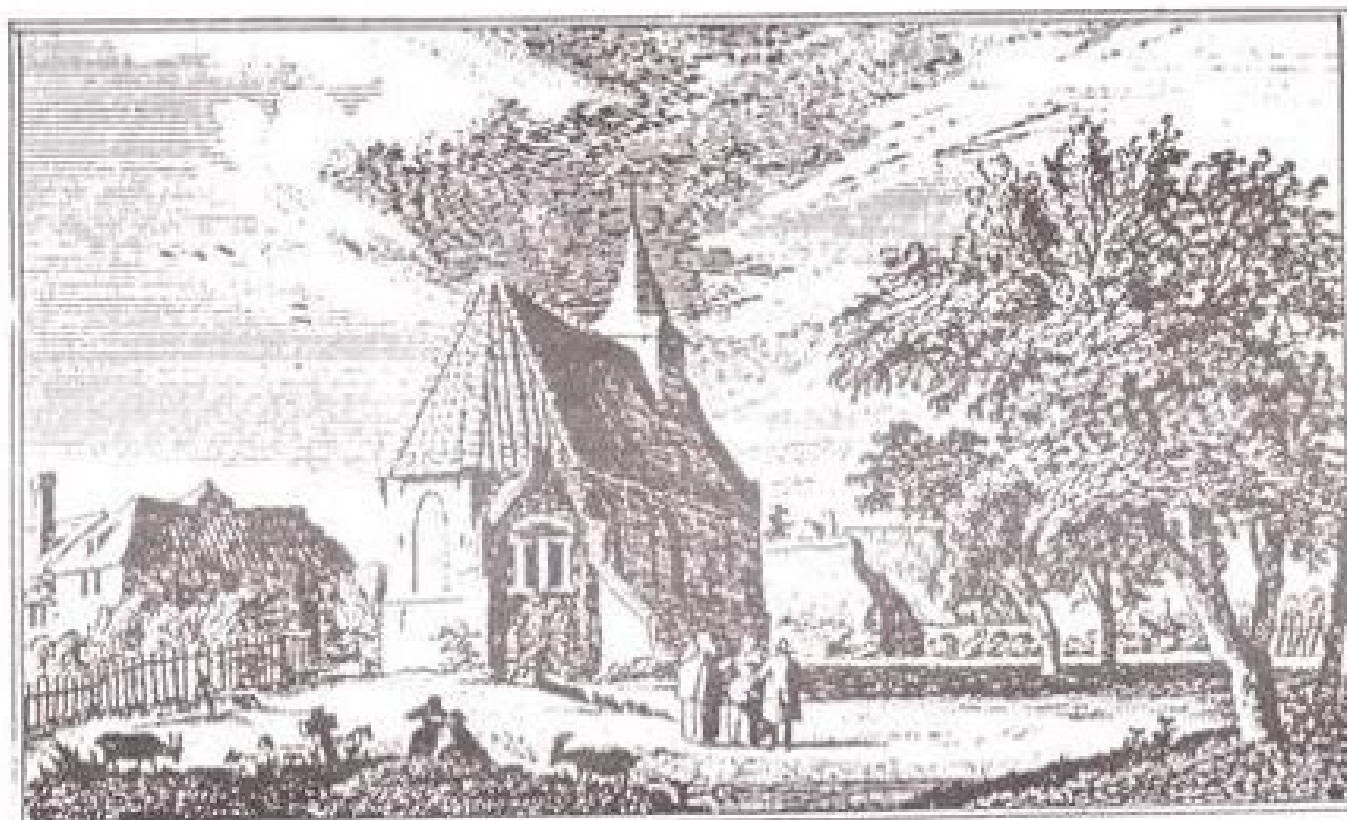
Noten:

- 1 Callator: iemand, die een ambt - in het bijzonder een predikantsplaats - heeft te vergeven.
- 2 Zie DRIEPAS 1986, nr.1, pp.1-8
- 3 De Kerkeraad vergist zich in de naam van de auteur en de titel van

het boek. Het is: Arend van Schlichtenhorst, Alle de XIV Boeken van de Geldersse Geschiedenissen, Arnhem 1654.

Bronnen:

1. Protestantisering en recatholicisering tussen Rijn en Oude IJssel, A.G. van Dalen, ....?
2. Uit de kerkgeschiedenis van het Loo, A.G. van Dalen, De Liemers nr. 10, Zevenaar z.j.
3. Archief Nederlands Hervormde gemeente Zevenaar.
4. Na Hondervijftig Jaar, Schetsen uit de Lymers, Zutphen 1966.
5. Archief parochie St. Antonius Abt, Loo.
6. Oud Archief Zevenaar, nr. 1590.
7. Elten, Land und Leute, eine Chronik vergangener Zeiten, Leo Gies, Kleve o.J.



*KAPEL te Loo 1742.*

## DE LOO-KAPEL

*Terwijl de redactie bezig was dit nummer samen te stellen, en tijdens deze werkzaamheden het artikel van Th.J.G. Goossen over de Loose kapel onder handen had, kwam ineens F.G.J. Boekhorst met een kort artikeltje met daaraan gekoppeld een vraag, over .... de oudste Loose kapel.*

### Het mystieke Loo

In de feestrede, die dr. J.B. Wolters hield naar aanleiding van 1150 jaar Duiven en Groessen, gaf hij in een gedicht de drie dorpen treffend weer. Hij sprak hierin o.a. over het mystieke Loo.

Een van de mysteries is de aanwezigheid van de St. Antoniuskapel en de verhouding tot Angeren, misschien nog raadselachtiger is het verhaal van het kerkhof in de uiterwaarden bij 't Loo. Uit verschillende gesprekken met mensen, die al een behoorlijk deel van de geschiedenis van 't Loo hebben meegemaakt, maak ik op dat er vroeger in de buurt van de huidige viswaay een kapel annex kerkhof gelegen moet hebben. Verhalen over vondsten van beenderen en zelfs wat kerkzilver in de buurt maken het wel aannemelijk. A.G. van Dalen vermeldt dat de restanten van de kapel in het begin van de vorige eeuw verwijderd zijn [2]. Deze zou dan al een aantal eeuwen verlaten moeten zijn, want in 1651 werd de kapel al getekend in de nabijheid van de huidige ligging [3]. Pastoor Steins (in 't Loo van 1651 tot 1667) heeft omtrent 1660 die kapel laten verbouwen en toen een gedenksteen laten aanbrengen. Deze steen werd gevonden, toen de kapel in 1873 werd afgebroken en er een nieuwe kerk voor in de plaats kwam [4]. Van een mogelijke kapel in de uiterwaarde is niets bewaard gebleven, maar misschien kunnen ouderen onder ons nadere inlichtingen over dit mysterie verstrekken, zodat aan de hand daarvan eens een gericht archeologisch onderzoek kan worden ingesteld.

F.G.J. Boekhorst, Loo

- 1 Driepas, jrg.5, nr.2, p.49
- 2 A.G. van Dalen, Angeren of Angeroyen, de Liemers no. 21, Zevenaer 1968, p. 7.
- 3 J.W. van Petersen, Des Landmeters Trots, Zutphen 1974, kaart 6.
- 4 A.G. van Dalen, Uit de kerkgeschiedenis van Loo, Zevenaer z.j.

## HET DIALECTHOEKJE - aflevering 4

In het eerste nummer van de vorige jaargang zijn we begonnen met korte artikeltjes over het dialect. We vervolgen - min of meer alfabetisch - deze serie, die is samengesteld door dhr. H. Driessen, oud-Groessenaar thans wonende in Druten. Wij vragen nadrukkelijk om commentaar en correctie als betekenissen wellicht anders zijn of in een ander verband kunnen worden gezien, als hieronder wordt aangegeven.

41. hart            a'j 't hart ien de kraag hep!: als je durft, als je het lef hebt;
42. haw            med 'n haw en 'n snow: met 'n grauw en 'n snauw;
43. hōōj            gi'j hoef toch niet nor 't hōōj: je te haasten is niet nodig (... niet naar 't hooiland);
44. kachel        iemand de kachel aanmake: hem ergeren, kwaad maken;
45. kieuwe        't òète achter de kieuwe hemme: klaar zijn met eten;
46. krabben        met krabben en biete: moeilijk en tenauwernood;
47. kop            met kop en kont òrges ienvalle: met z'n hele lijf, onverhoeds;
48. kos            gi'j hep t't de kost vur 't òète: je kunt er aan tafel aanschuiven;
49. kind            ze hemme gin kind of kuke: geen kind noch kraai hebben;
50. kerk            hi'j geet nor/kump ien gin kerk of kruus: hij bidt of kerkt niet meer;
51. kattezeik    verschaote as kattezeik: helemaal van kleur verschoten;
52. lief            me lief en ziel: met alle kracht en toewijding;
53. luustert        't luustert naw: 't komt er precies op aan;
54. lip            ze kon gin vèèr van de lip blaoze: ze was heel ziek en zwak;
55. lichte        bi'j de lichte: voor de avondschemering;
56. moel            hi'j viel op moel en pote: hij viel languit voorover;
57. moord        hulp en moord schreeuwe: hard schreeuwen om medelijden op te wekken (moord en brand schreeuwen);
58. marrotte     marrotte maken: pogingen doen (?);
59. mem            an de leste mem ligge: slecht bedeed worden;
60. moedwil      van moedwil: met opzet.

## DE DIJKDOORBRAAK EN OVERSTROMING 1770-1771

De jaren 1770-1771 waren voor de Liemers rampzalige jaren. Geheel onverwacht brak in de nacht van 1 op 2 december 1770 om 1 uur de dijk bij de oliemolen onder Oud-Zevenaar door. Men liet alarm blazen en de klok luiden, zodat velen hun veulens nog uit de weide konden halen en de keldervoorraad naar boven brengen.

Merkwaardig genoeg beschouwden vele mensen de waarschuwing als loos alarm, zij beletten zelfs de koster nog langer de noodklok te luiden. Toen het licht werd, was alles een zee van water. Vele huizen waren ingestort of zelfs geheel verdwenen. Het gekerm van de ongelukkigen op de daken was onbeschrijflijk, zo meldde men uit Zevenaar. De bewoner van de Loowaard slaagde er die dag nog in een gezin met drie kinderen, waarvan de woning - vlak bij de doorbraak - was ingestort, te redden. Zij hadden meer dan dertig uur zonder eten of drinken, ten prooi aan koude en vertwijfeling, op het rieten dak van wat eens hun huis was, rondgedobberd. De volgende dag brak even onverwacht de dijk te Loo, waardoor het halve dorp geruïneerd werd.

Ongeveer 500 morgen bouw- en weiland in de Liemers waren door bezanding onbruikbaar geworden. Het grootste deel van het ongedorste graan van het vorige jaar was óf verrot of weggedreven, óf onder de koeien gelegd om verdrinking te voorkomen. De rest werd noodgedwongen als veevoer gebruikt.

In mei 1771 werd de schade in Duiven, Groessen en 't Loo opgenomen. Die bleek aanzienlijk, zoals in enige der vele rapporten wordt medege-deeld. De bouwlieden hadden de akkers drassig of nog onder water staan. De overige landerijen konden voorlopig ook niet bewerkt worden, doordat de tochtsloten waren dichtgeslibd met klei of zand, zodat het overtollige water niet kon worden afgevoerd.

De gedupeerde bevolking deed zoveel zij kon om het land weer bouwrijp te maken. Het bleek voor hen echter onmogelijk om de gehele drainage en ontgronding op eigen kracht en uit eigen middelen aan te pakken. Hun paarden waren door voedseltekort te zwak om voor een kar te worden aangespannen. Overal heerste armoede, zodat men het hoognodige zaaigoed voor het bruikbare land, dat toch voor de komende herfst en winter vruchten zou moeten opbrengen, niet kon aankopen.

P. Heyendaal verloor aan gewassen: 4 1/2 morgen met rogge, 8 morgen met tarwe en 2 1/2 morgen met kool.

Van Pastoor Henr. van der Veecken te Duiven lag het hooi, stro en koren verrot onder de berging, in zijn pastoriekelder was de voorraad bier, inmaak en aardappelen niet meer voor consumptie geschikt.

Hendr. Hugen, wonende aan de Bredestraat, had in en om zijn huis veel schade aan muren, binnenwanden, grondhout en de waterput opgelopen.

Hoppenreis in 't Loo gaf op, dat bij hem 6 morgen 300 roeden bezand waren. Doordat zijn land vlak bij de doorbraak lag, was er veel grond weggespoeld en neergeslibd op 4 morgen weiland. Eveneens waren bij hem drie huizen en een schuur beschadigd.

Evert Peelen, kerkmeester, had naast veel waterschade aan het gewas ook verlies van vee: 8 kalveren, 7 eenwinters, 3 koeien, 2 malen, 2 veulens en 1 varken.

Jan Wolters, wonende op de Kloosterhof, had ondanks zijn eigen verlies andere mensen en vee in zijn huis opgenomen. In het verslag stond vermeld: gedurende tien weken had hij 6 koeien van naburige boeren onderdak en voedsel verschaft en zeven weken had hij vijf mensen gratis kost en inwoning gegeven. Ook bij Wolters waren veel akkerproducten gaan rotten of met het water weggespoeld.

Jan Heyendaell, kerkmeester te Groessen, berichtte dat bij hem 150 schapen, 2 koeien, 4 ossen, 4 kalveren en 1 jong paard waren omgekomen. Zijn wintervoorraad was geheel verloren gegaan.

Men berekende de totale schade in de Liemers op fl. 50.000, =. Bovendien verwachtte men dat de dijkreparaties zo'n fl. 30.000, = zou gaan kosten. Kort na de ramp kwamen hier en daar hulpacties op gang. Op 3 december 1770 werd in Zevenaar al een collecte voor de slachtoffers gehouden; de opbrengst was ruim 21 rijksdaalders. Daarvoor werd jenever, tabak, olie en brood aangeschaft.

Nog in februari werden in de overstroomde gebieden uitdelingen gehouden, die overigens regelmatig bemoeilijkt werden doordat door windstilte het graan niet gemalen kon worden.

In Zevenaar verzuchtte men in die dagen: "Wen die Deich zu Herwen und Ardt nicht gemacht wird so ist es mit der Lijmers gethan und werden groszten theil der Einwohner ihr Landt liegen lassen und bettelend davon gehen müssen."

De bezandingen waren grote schadeposten voor de boeren, die in die tijd niet of nauwelijks beschikten over de mogelijkheden om de onvruchtbare zandlaag te verwijderen.

Pas veel later is men er achter gekomen, dat de bezanding ook voordelen kan bieden; de overslaggronden bij Groessen zijn immers uitstekend geschikt gebleken voor de beoefening van de tuinbouw.

Th.J.G. Goossen, Zevenaar.

Bronnen:

Oud Archief Zevenaar nr. 1465;

De Waterplaag, J.W. van Petersen, Zutphen 1978, pag. 97-99.

## JAN WILLEM CONRAD KOCH TIJDENS DE POKKENEPIDEMIE VAN 1871

Al eerder is de pokkenepidemie, die in 1871 heel West-Europa teisterde, ter sprake geweest (1).

Van begin januari tot 25 maart heerste deze epidemie ook in onze gemeente maar alleen onder de inwoners van 't Loo. Daarbij werden 174 inwoners aangetast, waarvan er 33 stierven. Hieronder blijkt dat niet ten onrechte in het bedoelde artikel staat : „De ernst van de epidemie blijkt (...) uit het feit dat meer dan een eeuw daarna nog mondelinge verhalen over daarmee verbonden gebeurtenissen in omloop zijn.”

Tot degenen, die na afloop door burgemeester H. Blaisse openlijk worden bedankt, behoort ook J.W.C. Koch, pachter van de Loowaard. Zo herinnert Mevr. M. Booltink-Kampschreur (Loo) zich nog heel goed het verhaal van haar grootmoeder Maria Johanna Berendsen-van Bolderen (geb.18-11-1843 te Groessen, overl. 10-5-1928 te Loo), die in haar jeugd als melkster op de Loowaard heeft gediend.

„Tijdens de pokkenepidemie konden de mensen uit 't Loo hun kannen en tuiten aan de voet van de terp van de Loowaard zetten. Daarna moesten ze een eind terugtreden. Het personeel van Koch vulde die dan met melk. Pas als de meiden en knechten terug in schuren en huis waren, konden de Looënaars naderbij komen en hun melk meenemen.”

l.Driepas, jrg. 7, nr. 1, p. 2.

## WIE WEET NOG WAT BALKENIERE EN KRANEWAKE IS?

Sinds het eerste nummer van jaargang 8 van dit tijdschrift verzorgt de oud-Groessenaar H. Driessen daarin een Dialecthoekje. Bij de drie afleveringen, die we tot nu toe gehad hebben, vraagt de redactie nadrukkelijk om commentaar, correctie en aanvullingen. Het is te hopen, dat er veel bijdragen komen, het liefst met woorden en uitdrukkingen in zinnen. Dialecten verdwijnen nog niet direct, maar vervlakken wel. Bij „balkeniere” (1) en „kranewake” (2) zal zelfs menige oudere spreker of kenner van onze streektaal denken: dat heb ik mijn grootvader of mijn grootmoeder wel eens horen zeggen, maar wat betekent het ook alweer? Het is daarom goed, dat nu zoveel mogelijk wordt vastgelegd wat nog in gebruik is of uit de herinnering kan worden opgetekend. Een rubriek als de juistgenoemde blijft ook haar zin houden nu er al drie afleveringen verschenen zijn van „Het woordenboek van de Achterhoekse en Liemerse dialecten” van dr. A.H.G. Schaars (WALD, Staring Instituut, Doetinchem, 1984, 1987, 1989). Er kunnen nog gegevens aan het licht komen, die van belang zijn voor de twee afleveringen van het WALD, die in voorbereiding zijn, en daarbij zijn verrassingen niet uitgesloten.

Ook in de aan onze directe omgeving grenzende gebieden worden dialecten vastgelegd. Zo kwamen in 1988 Gerrit en Irene Roelofs en Jan en Thea Willemsen m.m.v. A.G.H. Schaars met een boek over het dialect van het Gelders Eiland onder de titel „Kāōbelend aover 't Eiland van daerp tot dōrp” (Telgen van 't WALD 7, Staring Instituut, Doetinchem). De belangstelling was zo groot, dat er in 1991 een tweede druk verscheen. Na een „Ten geleide” van Henk Krosenbrink in het dialect van Winterswijk en een „Woord vuraf” door Geert Roelofs komen in alfabetische volgorde de woorden en uitdrukkingen, waarbij de betekenis in veel gevallen verduidelijkt wordt met zinnen waarin ze gebruikt zijn. Het geheel wordt besloten met 31 bladzijden oude foto's met onderschriften in het dialect. De titel is meteen al kenmerkend voor overeenkomsten en verschillen tussen de dialecten op beide oevers van de Oude Rijn. Iemand die het dialect van Duiven en omgeving kent, komt „dōrp” vertrouwd voor, maar in plaats van „daerp” zal hij zeggen „darp”. Het zou aardig zijn om op een inloopavond van de Historische Kring eens na te gaan hoe het zit met de spreiding alleen al binnen de gemeente van de twee dialectwoorden voor „dorp”. In „Kettingspolle tussen 't gres, 'n Buske riemkes in Westervoorts dialect” van Harman vinden we steeds „dōrp”. Aan „daerp” is nog altijd te

horen dat het Pannerdens Kanaal, dat gegraven is tussen 1705 en 1707, geen dialectscheiding is. De Oude Rijn en niet dit kanaal scheidt „aerg” van „arg” (3), „afzaole” (4) van „afzale” (5), „allins” (6) van „allens”, „kraonewake” (7) van „kranewake” om maar eens paar voorbeelden te noemen.

Naast de verschillen zijn er ook veel overeenkomsten. Aan beide zijden van de Oude Rijn kan een „dölleperd” (8) zijn trui „krang” (9) aantrekken en wordt koffie „iengeschud” (10); was er vroeger wel eens een „pleske” (11) bij, nu is dat vaker een „kuukske” (12). Ook in Pannerden, Herwen, Aerdt en omgeving lagen de smoutappels ooit in de pan te „siesteren” (13), kan een „hoenderink” (14) „beurende” (15) vol fruit geplukt worden en doen of deden ze aan „balkeniere” (16).

In het kader van de dialectstudie verdient ook onze aandacht „Kuiere ien de Duffelt; woorden, zegswijzen en anekdotes in de streektaal van de Duffelt naar Millingse tongval opgetekend eer het te laat is, door Nol Hell”, in 1991 als Heemstudie 15 uitgegeven door de Heemkundekring De Duffelt. Het boek heeft een „Ten geleide” van drs. Th. de Roos - van Rooden, burgemeester van Millingen aan de Rijn. Omdat de Duffelt zich uitstrekt aan weerszijden van de Nederlands-Duitse grens, is er zowel een „Voorwoord” als een „Vorwort”. De woordenlijst, de kern van het boek, wordt voorafgegaan door enkele inleidende hoofdstukken en gevolgd door verhalen en gedichten in de streektaal. Bijzonder voor de woordenlijst is, dat elk woord ook gepresenteerd wordt in zinsverband.

We zijn hier wat verder van huis dan bij het dialect van het Gelders Eiland, maar er is toch ook veel vertrouwds, zoals „bloddere” (17), „stechele” (18) en „naöle” (19), woorden nu ook ten onzent nog in gebruik. Bij „kwellijk” (20), „vetöffelijk” (21) en „hef en lef” (22) zullen de jongere lezers van het Liemers dialect waarschijnlijk even de voetnoten raadplegen. „Kranewake” en „balkeniere” doen ze in de Duffelt blijkbaar niet.

Een zeer uitgebreid voorbeeld van een woord in een context vinden we bij „foekepot” (23) in de vorm van een liedje, dat met enkele verschillen ook in de Liemers met vastenavond door langs de huizen rondtrekkende kinderen gezongen werd. De Loose versie is als volgt:

Vrouw, 't is vasselaovend  
En we komme nie thuis vur vanaovend  
En we komme nie thuis vur margevroeg,  
Margevroeg is vroeg genoeg.  
Hier 'n stoel en daor 'n stoel:

Op iedere stoel 'n kusse.  
 Meisjes houwe de kinnebak toe  
 En sloan met de koekepan d'r tusse.  
 Vrouw, gao nor de zolder:  
 Dor hange de worste mè bolder.  
 Gif ons mor de lange,  
 Laot de korte mor hange:  
 As de lange gegète zin,  
 Zulle de korte wel bèter zin  
 Foekepotteri'j, foekepotteri'j,  
 Gif mien 'n cent en dan go'k vurbi'j.  
 Ik het al zo lang met de foekepot gelope  
 En ik hèn nog gin cent um brood te kope.  
 Foekepotteri'j, foekepotteri'j,  
 Gif mien 'n cent en dan go'k vurbi'j.

In „Kalender für das Kleverland aus das Jahr 1992“ is een en ander te vinden in het Kleefse dialect, dat zeer verwant is aan dat rond Pannerden, Millingen en Zevenaar. De stad Kleef, waarmee wij tot 1816 nauw verbonden waren, viert in 1992 haar 750-jarig bestaan. In verband daarmee volgen hier twee citaten uit bijdragen van Anneliese Thönissen.

In een artikeltje met de titel „En Fāst stet vōr de Dōōr“ (p. 102) schrijft zij: „Ons Stadt hād Jubiläum! Jedereen Menz, den mehr als 60 Johr op de Pokkel hād, es toch mar blos enne kleine Poos van dees 750 Johr met-geloope.“ Van het gedicht „Ons Stadt wōrd jōhreg“ (p. 55) luidt het eerste vers van het derde couplet: „Hier sin wej thüss ān hier proote wej platt.“ Wie het feest mee gaat vieren in Kleef, weet dat hij bijna overal terecht kan met Nederlands, maar hij zou ook eens kunnen proberen hoever hij komt met Liemers dialect.

De schrijver van dit stukje is het dialect van Loo, zijn geboortedorp, waar hij nu al 60 jaar niet meer woont, zeer toegedaan, maar hij hecht ook grote waarde aan correct standaard-Nederlands. Als besluit veroorlooft hij zich de stelling dat bewust gebruik van een dialect de vaardigheid in het officiële Nederlands kan bevorderen.

W.J.Th. Peters, Nijmegen.

1. zie noot 16.

2. zie noot 7.

3. erg: Roelofs/Willemsen, p. 9.
4. (iemand) afstraffen: Roelofs/Willemsen, p. 11.
5. afstraffen.
6. helemaal, hetzelfde: Roelofs/Willemsen, p. 12.
7. vroeg wakker zijn: Roelofs/Willemsen, p. 73.
8. sufferd: Roelofs/Willemsen, p. 29.
9. binnenste buiten: Roelofs/Willemsen, p. 73.
10. ingeschonken: Roelofs/Willemsen, p. 56.
11. koekje: Roelofs/Willemsen, p. 106.
12. koekje: Roelofs/Willemsen, p. 77.
13. sissen: Roelofs/Willemsen, p. 124.
14. mand: Roelofs/Willemsen, p. 52.
15. barstens vol, boordevol: Roelofs/Willemsen, p. 18.
16. onrustig, lawaaierig bezig zijn: Roelofs/Willemsen, p. 15.
17. tieren: Hell, p. 36.
18. vals spelen: Hell, p. 98.
19. zeuren: Hell, p. 76.
20. amper: Hell, p. 71.
21. geleidelijk aan: Hell, p. 107.
22. nauwelijks: Hell, pp. 56-57.
23. Hell, p. 48; rommelpot.

# EEN KOPPERMAANDAGGESCHENK

- Herinneringen uit mijn leven -

Er zijn mensen, die de liefde voor hun vak kunnen combineren met hun zin voor schoonheid en traditie. Zo'n gelukkig mens moet Jot Akkermans uit Zevenaar zijn, „drukker-uitgever in ruste”.

Hoewel, in ruste? Het vervaardigen van fraai drukwerk kàn hij niet laten. Als drukker kent hij de oude traditie in de drukkerswereld, dat de boekdrukkerij op „Koppermaandag”, de maandag na Driekoningen, hun relaties een fraaie proeve van hun vakbekwaamheid aanbieden. Dat was vroeger gewoonlijk een kalender.

Onlangs hebben de „drukkersgezellen” Akkermans hun vakbekwaamheid en zin voor traditie en schoonheid gemanifesteerd in een „Koppermaandag-geschenk” voor hun relaties. Het is een heruitgave van het originele manuscript „Herinneringen uit mijn leven” van de hand van Jan Willem Conrad Koch [1].

De familie Koch, afkomstig uit het Kleefse land, had zich eind 18de eeuw in Zevenaar gevestigd. Jan Willem Conrad Koch is ook in Zevenaar geboren, in 1825, maar heeft een groot deel van zijn leven, zo'n veertig jaar, als pachter op de Loowaard doorgebracht. Zijn aanwezigheid is in Loo blijven „hangen” in de naam van de boerderij „de Koksplaats” aan de Loostraat. Is dat de „Herwaartse Hofstede”, waar Koch in 1887 is gaan wonen, toen hij de pacht van de Loowaard niet meer kon opbrengen?

Al eerder, eind 1983, begin 1984 heeft de heer Akkermans in afleveringen Koch's levens- en familieverhaal in de Liemers Lantaern gepubliceerd. Bij vergelijking van beide teksten valt op, dat de eerder gepubliceerde tekst hier en daar een bewerkte en soms ingekorte versie is van het origineel. Deze „Koppermaandag-publicatie” bevat niet alleen de originele tekst, maar is ook verlicht met tal van foto's uit het familie-archief, dat berust bij mr. P.F.C. Koch, Nederlands Ambassadeur te Suriname, wiens vader, de bekende schilder Pyke Koch (1901-1991) een kleinzoon is van Karel Pieter Theodoor Koch, een broer van Jan Willem Conrad Koch. Beide broers, de een in Zevenaar op de boerderij, de ander op de Loowaard - aldus Jot Akkermans in zijn inleiding - „ontwikkelde in hechte samenwerking een bloeiend landbouw- en veeteeltbedrijf. Zij bezaten op het hoogtepunt van hun leven grote landerijen en ongeveer 400 stuks vee. Ze waren betrokken bij het kerkelijk en maatschappelijk leven en vormen een kleurrijk beeld in de geschiedenis van de Liemers.”

De „drukkersgezellen” hebben zich er niet met een Jantje van Leiden afgemaakt. Aangevuld met foto's van Ab Hendriks en ruim dertig verklarende voetnoten is het een geheel complete en verzorgde uitgave geworden. Mag ik me echter één opmerking over voetnoot 22 veroorloven? Die staat bij de volgende zin: „Toen die katastrofhe kwam met de groote ijsschol, vlogen de veulens door de reupels, ... ” In voetnoot 22 staat vervolgens: „Reupels; heeft te maken met rogge. Reup is een ziekte in de rogge.”

Reup is wellicht een ziekte in de rogge, maar reupels zoals ook in het Pannerdens woordenboek staat [2], of röppeles zoals men - nu nog - in Loo zegt, zijn houten palen, die in de stallen op regelmatige afstand van elkaar staan en waaraan het vee wordt vastgebonden. Als de veulens door de reupels vlogen, betekent dat zoiets als de veulens rukten zich los en renden dwars door de schuur alles omver.

De Historische Kring is blij tot de relaties van de heer Jot Akkermans en zijn „gezellen” te behoren!

Th.M.J. Jonker, Loo.

1. Herinneringen uit mijn leven, Jan Willem Conrad Koch, een Liemerse autobiografie, Zevenaar-Amsterdam, 1991.
2. Käöbelend aover 't Eiland van daerp tot dörp deur Geert en Irene Roelofs en Jan en Thea Willemsen m.m.v. A.G.H. Schaars, p. 113.

## WAAROM ER HONDERD JAAR GELEDEN EEN HERAUT DOOR 'T LOO REED.

Jan Evers bracht zijn hele korte leven, van 1864 tot 1896, door in zijn geboorteplaats Loo. Daar was hij tegelijk boer, stalhouder, molenaar, kruidenier en herbergier. Zijn café heette „De Prins” en zelf had hij „de prins” als vaste bijnaam. Op 28 juni 1892 werd hem en zijn vrouw Anna van Sadelhoff een dochter geboren. Gerrit Steentjes, de toenmalige molenknecht, nam een geel bedgordijn, zadelde een paard en gehuld in het gordijn reed hij door het dorp om plechtig aan te kondigen dat er een prinses geboren was en dat zij de naam Wilhelmina zou dragen.

W.J.Th. Peters, Nijmegen.

## QUEEN OF THE LOW

Het is een merkwaardige gewaarwording om in een in Papua Nieuw Guinea verschijnende periodiek (1) te lezen over ... de verering van en de bedevaart naar Maria in 't Loo!

In mei 1990 schreef de Engelse missionaris Arthur Braithwaite van de congregatie van de paters van het H. Hart (MSC) een artikel over de bedevaart naar het beeld van O.L. Vrouw te Loo. Zijn uitgangspunt was een artikel van pater Piet Schreurs (MSC) in het blad DE BRUG (juni 1988), waarin deze vertelt hoe omstreeks 1875 door toedoen van de parochiepriester Lambert van Egeren deze devotie in Loo is begonnen, en hoe Everdina Koenders, de dochter van veerbaas H. Koenders, eens met Kerstmis aan haar vader een aardewerk pijp met versiering cadeau heeft gedaan.

In 1986 heeft prof. W.J.Th. Peters in ons tijdschrift ook al aandacht aan deze pijpekop besteed (2) en het zou mij niet verbazen, als pater Braithwaite van dit artikel kennis heeft genomen.

Father A. Braithwaite, die blijkbaar tijdens een verlof zelf een kijkje in 't Loo is gaan nemen, vertelt uitvoerig over zijn treinreis en wandeling naar het dorp, met wie hij gesproken heeft, wat hij er in en buiten de kerk nog vindt van de inmiddels verdwenen devotie en wat hem van de achtergronden ervan bekend is. Als tenslotte „the parish choirmaster” (d.i. de dirigent van het parochiekoor; dhr. Putman?) zo vriendelijk is om hem met de auto naar het huis van de vroegere veerbaas Koenders te brengen, kan hij zijn zoektocht afronden. Leden van de familie Koenders wonen er niet meer. Het laatste overlevende familielid van H. Koenders, zijn kleinzoon Hent Bouwmeister heeft het huis met al de bezittingen aan de familie Reimer verkocht. Daar moet dus de pijpekop zijn! Agnes Reimer (Rhymer, schrijft hij) en haar - op dat moment - veertienjarige zoon Koen tonen het hem.

En vervolgens schrijft hij het artikel „Queen of the Lowly” (3) over een Maria-devotie in een zelfs in Nederlandse atlassen vaak onvindbare plaatsje Loo. Blijft de vraag of de lezers in Papua Nieuw Guinea het nu wel weten te vinden. Ik vind, dat u alleen recht op antwoord hebt, als u weet waar Papua Nieuw Guinea ligt!

Th.M.J. Jonker (Loo).

1. Province Newsletter, may 1990, issue 162.
2. tijdschrift van de Historische Kring Duiven-Groessen-Loo, 1986, nr. 2, 35-38.
3. Boven dit artikel schrijf ik LOW, omdat ik dit woord telkens in de tekst tegenkomt als LOO bedoeld wordt. LOWLY in de titel lijkt mij derhalve een drukfout (Th.M.J. Jonker).

## DE TAALGESCHIEDENIS VAN DE KLEEFSE ENCLAVES

Met een zekere vanzelfsprekendheid nemen vele mensen aan dat in de gemeente Duiven onder Pruisisch bestuur het Duits de algemeen gebruikte voertaal was in de scholen en in de kerk. Zelfs een gerenommeerd onderzoeker als Dr. P. Boekholt beweert nog in 1978 dat in de Kleefse enclaves het onderwijs "wel in het Duits gegeven zal zijn". Dat het tegendeel het geval is heeft o.a. J. van Petersen in zijn boek *De Lange Schoolweg* overduidelijk aangetoond. Ook in een aantal artikelen in *DRIEPAS* is aangetoond dat de voertaal hier steeds het (Kleefs-)Nederlands was, maar dat de correspondentie met de hogere overheden (o.a te Berlijn) in het Duits geschiedde.

In een uitvoerig artikel, dat in het voorjaar 1991 in het tijdschrift "Volkskultur an Rhein und Maas" is verschenen, behandelt dr. J.B. Berns de taalgeschiedenis van de Kleefse enclaves. Aan de hand van vele voorbeelden w.o. ook uit Duiven, Groessen en Loo schetst hij de ontwikkelingen, beginnende in de 15de eeuw tot in 1816, het jaar waarin de Kleefse enclaves bij Nederland kwamen.

Het artikel bevat een uitvoerige bibliografie waarin een veertigtal artikelen is opgenomen. Helaas ontbreken daarbij artikelen uit *DRIEPAS*. Dit is bijzonder jammer daar *DRIEPAS* een van de weinige tijdschriften is die in de afgelopen acht jaren uitvoerig aandacht heeft besteed aan de geschiedenis van de dorpen Duiven, Groessen en Loo in de tijd dat ze Kleefs (Pruisisch) waren. Daarbij speelt de taal vaak een rol. Bijvoorbeeld in artikelen over onderwijsenquête's uit ca. 1800 (verschenen in 1985), over het 16de eeuwse Kerckenboek van Jacob Vallick (eveneens in 1985 gepubliceerd), maar ook bijvoorbeeld over de bouw van de Duivense pastorie (verscheen in 1987). Deze, maar ook andere artikelen bevatten verwijzingen en citaten van tot nu toe onbekende Nederlandstalige bronnen uit de Liemerse archieven.

## GEDACHTENIS AAN TEUN CREMER

Op 13 januari 1992 is in Twello Teun Cremer overleden.

Velen, die van elders hier zijn komen wonen, zal die naam weinig zeggen, maar in een - naarmate de tijd vordert - steeds kleiner wordende kring van oudere "autochtone" inwoners van onze gemeente zal dat anders zijn.

Teun Cremer is afkomstig uit 't Loo, geboren op 1 juni 1908. Toen hij nog hier woonde, is hij in de omgeving bekend geweest om zijn muzikale kwaliteiten op vocaal en instrumentaal gebied en om zijn optreden op het toneel en bij bruiloften en partijen. Ook wist men van hem, dat hij - met name op latere leeftijd - feiten en verhalen, waarheid en legende, die hij had gehoord of meegemaakt, noteerde in een dagboek.

De redactie van de DRIEPAS meent hem niet beter te kunnen gedenken dan door - in bewerkte vorm - een van zijn dagboekverhalen af te drukken. Met dank aan het streekarchivariaat en de heer Th.J.G. Goossen.

### SPOOKVERTELLINGEN

Wat is eigenlijk spoken en wie heeft er last van? Zover ik weet, deed dat zich in onze omgeving erg veel voor, wel 200 jaren en misschien nog langer geleden. Ik wil enkele voorvallen vertellen, hoofdzakelijk die mijn grootvader vertelde alsof hij ze zelf had meegemaakt. Mijn vader moest van die verhalen niets hebben, hij vroeg hem vaak of hij het zeker wist of dat hij het zelf geloofde. Zijn antwoord was altijd: "Ik niet, maar wel degene die er in gelooft."

Het zijn (eigenlijk) toevalligheden, die zich op een eigenaardige of ongeloofwaardige manier voordeden, en dan werd het aan spoken toegeschreven.( ... ). Het volgende verhaal speelt zich af bij de boerderij de Nieuweling, maar hetzelfde verhaal wordt ook verteld van de boomgaard bij de Beerenklauw.

Zo gebeurde het eens, dat op een buitengoed bij Groessen een boomgaard stond met mooie fijne appels. Dat was op de boerderij de Nieuweling. Maar die plaats werd ook belegerd door een spook. Daar werd dan ook geen fruit gestolen, want men vertrouwde het zaakje niet. Toch hadden een paar forse mannen de aardigheid om een flinke zak appels te gaan halen. Het was heldere maan en er was die nacht geen wind. De een klom in de boom en plukte de appels, de ander raapte ze op. En ineens gebeurde het. De boom begon heen en weer te zwaaien, de plukker viel uit de boom en brak een been. Dat was de schuld van het spook natuurlijk.

Weer een ander geval, in een veld in die omgeving. Iemand ging een zware kruiwagen met gras halen, 's avonds bij maanlicht. Door nattigheid en modder kon de man de kruiwagen niet vooruit krijgen. Hij werd ongeduldig en vloekte een keer. Daar had je het weer, de kruiwagen werd onzichtbaar aangeduwd en vloog vooruit, zodat de man de kruiwagen haast niet meer kon bijhouden, tot hij thuis was. Hij zweette zich haast dood van angst, maar hij ging nooit meer op die plaats in de maneschijn gras halen. Dit laatste heeft zich vele jaren geleden vaak herhaald bij anderen. ( ... )

Een buurtschap, een half uur van de kerk gelegen, ging iedere kerstnacht om 4 uur in het dorp Groessen naar de nachtmis. Er was een binnenpad, dat midden door land en weiland liep. Dat was zeer lastig voor de boeren, maar ze konden zich er niet tegen verzetten. Het was namelijk een oud recht. Nu de tijd van fietsen en brommers is ingetreden, is dat voor 5 jaar geleden afgeschaft, na een periode van ruim 400 jaar.

Daar op die zandpaden spookte het als de donder. De mensen gingen dan 's nachts met zo'n twintig mannen en vrouwen naar de nachtmis. Met zo'n koppeltje zag je nooit wat.

Maar zo gebeurde het een keer, dat mijn grootmoeder zich die nacht een kwartier verslapen had en zij toch alleen die weg ter kerke ging. Zij was niet bang, maar nauwelijks bij die spookweide aangekomen, had je het al. De vrouwen droegen vroeger grote capes (mantels) met zware schouderd-eksels. Nauwelijks over het eerste bruggetje greep haar iets vast en sloeg haar de cape over het hoofd. Ze kon het er niet meer van af krijgen, totdat ze zo'n 300 meter verder uit dat zware spookgedeelte was. ( ... )

Verscheidene mensen hebben daar zulke taferelen meegemaakt. Als jonge kerels gingen we daar 's nachts op strooptocht en bunzingvangst, maar nooit wat gezien. Ook niet toen ik in 1932 getrouwd was en ik 's morgens in de winterdag en 's avonds ook er door naar huis moest. Niets te bekennen.

Toch hebben ik en mijn vrouw daar later wel wat meegemaakt. Maar of dat het een spook was, weet ik niet. Dat was zo. Ik ging 's zaterdagavonds naar de muziekrepetitie en op zekere avond was er tijdens de repetitie sneeuw gevallen. Het vroor iets, zodat de sneeuw kraakte. Om 11 uur ging ik met een ander muzikant naar huis. Hij was halverwege al thuis en we bleven nog even praten. Toen gingen we het bruggetje voor de spookweide over en na een 20 meter lopen werd ik bekogeld met sneeuwballen en stukken sneeuw. De rillingen en de schrik hadden mij zo te pakken in dat stuk van 300 meter, dat ik er ziek van was. Het was nog wel maanweer. De oorzaak nooit gevonden. Je vertelde dat ook nooit verder, want je wou niet uitgelachen worden.

# VERENIGINGSNIEUWS

## AGENDA

- 14 april 1992      Dialezing door G.B. Grootjans (Borculo) over „De IJssel van Westervoort tot Kampen“. Plaats: zaal 3 van het C.C.O.G.; aanvang: 20.00 uur.
- 18 mei 1992        Inloopavond. Onderwerp: wordt nog bekend gemaakt; aanvang: 20.00 uur.
- 11 juni 1992        Werkgroepenvergadering. Aanvang: 20.30 uur.
- 15 juni 1992        Inloopavond. Onderwerp: wordt nog bekend gemaakt; aanvang: 20.00 uur.
- 20 juni 1992        Jaarlijkse excursie. Begeleide stadswandeling door Deventer.

## SCHENKING en andere aanwinsten

De heer Hoen, woonachtig in Huissen, heeft aan de Historische Kring een aantal notariële akten, andere officiële papieren, een exemplaar van de DE POST (nieuwsblad voor Gelderland) van 9 januari 1920, en vijf foto's geschonken. Het e.e.a. heeft te maken met de fam. Hoen, die aan de Loostraat in't Loo heeft gewoond, en waarvan J.F. Hoen als postbode en A.J. Hoen als onderwijzer plaatselijk bekend zijn geweest.

Aangeschaft: Kettingspolle tusse 't gres, 'n Buske riemkes in Westervoorts dialect oaver minse, diere en dinge in Westervoort en de Liemers deur Harman.

## Een jaar inloopavonden

Tijdens de jaarvergadering in maart 1991 werd het idee gelanceerd om zgn. inloopavonden voor belangstellenden te organiseren. De bedoeling was dat leden en niet-leden op zo'n avond op informele wijze met elkaar van gedachte wisselden over onderwerpen, die betrekking hebben op de geschiedenis en heemkennis van Duiven, Groessen en Loo. Daarmee

hoopten we niet alleen gegevens en oude foto's boven water te krijgen maar ook het bestaan en het werk van de Historische Kring meer bekendheid te geven. Na zo'n acht inloopavonden kunnen we zeggen, dat het een goed initiatief is geweest.

De eerste inloopavond op 13 mei 1991 had als thema „Openluchtspelen van Jan Wolters, die vóór en na de oorlog in Duiven zijn opgevoerd”. Ongeveer dertig belangstellenden, waaronder dr. J. Wolters zelf, waren aanwezig. Verschillende mensen bleken foto's te hebben meegenomen, ook oude schoolfoto's zodat die vanzelf ook a.h.w. een tweede onderwerp van gesprek werden.

Vijfendertig personen waren op 10 juni '91 aanwezig bij de tweede inloopavond over „Gruunmaken”. Het onderwerp werd door prof. W. Peters aan de hand van enkele dia's van erebogen ingeleid.

Qua bezoekersaantal was de derde inloopavond, 9 september '91, een voorlopig hoogtepunt. Ongeveer zeventig belangstellenden wilden in onze voor dat aantal te kleine ruimte de dia's over het thema „de Droo” bekijken. Meer nog dan bij de voorgaande keren kwamen de verhalen los en werden veel foto's getoond. Dat alles is vijf dagen later goed gebruikt op de tentoonstelling t.g.v. de Landelijke Open Monumentendag; honderd bezoekers kunnen dat getuigen. Inmiddels is een werkgroep begonnen om o.a. met medewerking van de vroegere bewoners een boekje samen te stellen over deze verdwenen maar beslist niet vergeten buurtschap.

Op 7 oktober '91 trok het thema „Oude buiten-kinderspelen” de minste belangstelling. De oudere mensen, die de twaalf aanwezigen wat meer hadden kunnen vertellen, ontbraken helaas.

De vijfde inloopavond op 11 november '91 met het thema „Boerenerven en -tuinen” bracht weer veel mensen over de vloer. Landschapsarchitect J. Zoer (van het Openluchtmuseum) gebruikte de gelegenheid om de aanwezigen op te roepen om uit hun herinnering een boerenerv te tekenen. Dat was niet eenvoudig, maar met wat hulp leverde en een extra avond, 9 december '91, toch het mooie resultaat van negen complete tekeningen met bijbehorende foto's op. De landelijke werkgroep „Boerenerven” zal t.z.t. deze en andere, elders verworven tekeningen bundelen, terwijl de Historische Kring daarvan kopieën krijgt.

Vijfentwintig belangstellenden kwamen op 20 januari 1992 bijeen op de zevende inloopavond. Zij werden door door W. van Heugten op luchtige wijze door de historie van Duiven gevoerd.

„Streeknamen voor planten en bloemen” was het onderwerp van de achtste inloopavond (17 februari '92). Met behulp van dia's van bloemen, overzichtkaartjes van de verspreiding van bepaalde namen en het dialecten-

woordenboek (het zgn. W.A.L.D., De Weerld B, van het Staring Instituut) werd de discussie op gang gebracht, waardoor tenslotte een goede aanvulling op het hoofdstuk Planten kon worden vergaard.

De op dit moment nog aanstaande inloopavond op 23 maart '92 zal geheel gewijd zijn aan het dialect. De heer Schaars, de man achter het W.A.L.D., heeft toegezegd daarbij aanwezig te zijn.

Samenvattend mogen we terugzien op een aantal goed bezochte inloopavonden, die zeer positief worden beoordeeld door de bezoekers. Een prettige bijkomstigheid voor de Historische Kring is dat zich nogal wat nieuwe abonnees en leden hebben aangemeld.

En tenslotte nog dit. Door ons suggesties voor onderwerpen te geven kan ieder medewerken aan de continuïteit en het succes van de inloopavonden.

Namens de groep, die de inloopavonden voorbereidt,  
M.P.J. Biermans-van Dongen.

## Boerderijen

De Historische Kring kent verschillende werkgroepen. Een enkele „groep“ bestaat uit slechts één persoon, maar dat hoeft - gezien het onderwerp - geen bezwaar te zijn. Dat ligt anders bij de werkgroep „Boerderijen“, die op verzoek van de Stichting Historisch Boerderij Onderzoek binnen de gemeente Duiven een inventarisatie maakt van alle boerderijen ouder dan ongeveer 50 jaar. De S.H.B.O. is gevestigd op het terrein van het Openluchtmuseum te Arnhem.

Inventarisatie wil niet zeggen: het maken van een lijstje van aanwezige boerderijen. Het is meer. Aan de hand van een standaard-formulier wordt het pand beschreven, en de erfindeling, de erfbeplanting en de relatie tot de omgeving vastgelegd.

De eens uit vier personen bestaande werkgroep is inmiddels geslonken tot één persoon! Dat is gezien de inhoud van de taak, maar vooral ook gezien de vele en soms snelle veranderingen in de gemeente (groeikerntaak!!!) nauwelijks vol te houden. In Duiven zijn nu 25 boerderijen bezocht (waarvan er inmiddels al weer vier zijn gesloopt en een is afgebrand), en moeten er nog tien worden geïnventariseerd. In Groessen en Loo zijn pas elk vier boerderijen bezocht.

Daarom een dringende oproep tot versterking van deze „groep“!!!

Geïnteresseerden kunnen informatie verkrijgen bij mevr. M.P.J. Biermans-van Dongen, of bij het secretariaat van de Historische Kring.

## INHOUDSOPGAVE

Th. Goossen: Gebeurtenissen in Loose kerkdorp	1
F.G.J. Boekhorts: De Loo-kapel	7
H. Driessen: Het Dialecthoekje (afl.4)	8
Th.J.G. Goossen: De dijkdoorbraak en overstroming van 1770-1771	9
Jan Willem Conrad Koch tijdens de pokkenepidemie van 1871	11
W.J.Th. Peters: Wie weet nog wat balkeniere en kranewake is ?	12
Th. M.J. Jonker: Een Koppermaandaggeschenk	16
W.J.Th. Peters: Waarom er honderd jaar geleden een heraut door 't Loo reed	17
Th.M.J. Jonker: Queen of the Low	18
W. van Heugten: De taalgeschiedenis van de Kleefse enclaves	19
Gedachtenis aan Teun Cremer	20
Verenigingsnieuws	22

